

Auhinnatöö

Yallajas, Nikolai

Auhinn 2 t 66
392325

Res pretiosiores.

RES MANCIPI ET RES NEC

MANCIPI, RES MOBILES ET IMMOBILES.

1. B 2719.

1. detš. 1938. a. kolmanda
auhinna väärilisers tunnus.
tatus.

Autor: Nikolai Jallajas.

E. V.
TARTU ÜIKSPOLE
SIGUSTEADUSKORR
1. nov. 38
№ 265
TARTU

K. J. Jallajas
Sekretär: [signature]

Tartus 1938 a.

1338.

D/392325

Sissejuhatus.

Rooma õigus on üks tähtsamaid modernse õiguse allikaid. Kaotades oma ajal kehtivuse Rooma seadusandlus ei kadunud. Just ümberpöörduvalt, Rooma õigus transformeeritult ja kohaldatult vastavalt kohalikkudele ühiskondadele, levineb ja võeti tarvitusele veel laialdasematel territooriumitel kui varem. Rooma õigus on praegu õiguse teadusliku uurimise lähtekohaks. Rooma õigusteadusel läks korda õigust lahutada kasuistlikast ja anda õigusteadusele teaduslikku iseloomu. Rooma õigusteadus on läbi viinud õiguse reeglite ja põhimõtete koordineerimise, milline tänapäeval on säilitanud oma tähtsuse. See on ünu Rooma õigusteadlastele, et omame õigusteadusliku mõtlemise ja käsitlemise kategooriaid, milleid kõigi tsiviliseeritud rahvaste poolt on üle võetud. Isegi sarnaste rahvaste poolt, kelle seadusandlus on arenenud väljaspool Roomaõigusteaduse mõjupiirkonda. Õigus on rahva veenete ja töökspidamistetu-lemus. Evolutsiooni Rooma õiguses piiravad kaks äärepunkti. Rooma õiguse alguseks loetakse Rooma linna asutamist a. 754 e.Kr., lõpppunktina keiser Justinianuse surma a. 565 p.Kr. Nende kahe punkti vahel võib märkida kolme faasi õiguse arengus.

1. Kviriitliku õiguse ajastu (a. 754-200 e.Kr.)
2. Jus gentiumi ajastu (a. 146 e.Kr.-235 p.Kr.)
3. Rooma-helleenilise õiguse ajastu (a. 305-565 p.Kr.)

Vastavalt sellele kolmele faasile asume vaatlema asjade jaotust res mancipite ja nec mancipitese Rooma õiguses.

I Res Mancipi et nec Mancipi.

§ 1 Asjade jaotus res Mancipi et nec Mancipitesse, sisu ja ulatus.

Igas õigussüsteemis on üks ülim asjade liigitus. Vastavalt sellele liigitusele koheldakse asju õiguslikult. Erinevatest õigussüsteemides on see erinev. Vana Rooma õigust iseloomustab eriline omandi õigus, see on nn. kviriitlik õigus (dominium ex jure Quiritium) Kviriitliku omandit iseloomustab kolm nõuet. Selle omandi subjektiks võib olla ainult Rooma kodanik, kviriitliku omandi objektideks võisid olla ainult Rooma asjad (res Mancipi) ja omandid võis üle kanda ainult Rooma spetsiifilistel viisidel. Vastavalt sellele omandile (dominium ex jure Quiritium) jagati Rooma õiguses asjad res Mancipideks ja nec nec Mancipideks. Res Mancipi olid ürgselt ainsad kviriitliku omandi objektid, kuna res nec Mancipi ei olnud selle omandi võimalised. Res Mancipi olid: fundus ühes hoonetega, kui nad olid Rooma kodaniku omandis Italico solo, ka servi, boves equi muli asini (Quadrupedes quae collo dorsovo domantur) see on tolle aegsed tähtsamad veo ja koorma loomad (armenta et jumenta). Peale nende kehaliste asjade veel maaservituudid (servitutes rusticorum) iter, actus via ja vee-servituut aquaedutus. Kõik muud asjad, ka provintsi maatükid, olid res nec Mancipi. Oli aga provintsi omanikul jus Italici, siis kuulus see res Mancipite hulka. Res Mancipite ja res nec Mancipite vahel oli sügav õiguslik erinevus, milline seisis peamiselt õiguse võõrandamise viisides. Res nec Mancipitele saadi omandi õigus traditio'ga, ²⁺ res Mancipite jaoks oli tarvis aga avalik ja pidulik

+ Väljend Italico solo astus praedia in agro Romano asemele alles peale oma-vahelist kodusõda.

2+ Kahtlane kas ürgses Rooma õiguses res nec Mancipi olid võimalised omandiks.

mancipatio või in jure cessio. Oli res Mancipi üle antud traditioga, ei saa asja saaja kviriitliku omandi õigust. Teine vahe seis selles, et tutela all oleva naised ei saa res Mancipit tutori auctoritaseta võerandada. See asjade jaotus res Mancipi ja nec Mancipitesse on ürgne. Seda näitab asjaolu, et res Mancipite ja nec Mancipite jaotuse tekkimise ajastul Roomlased ei tundnud kaameleid ja elevante. ⁺ Vastasel juhul oleks need loomad kindlasti res Mancipite hulka arvatud. Gaiusel oli kindlasti tuntud asjaolu, et sõjas Pürrhusega, roomlased õppisid tundma elevante lähedusest. Sellegi poolest jätab Gaius elevandid ja kaamelid res Mancipite hulgast välja.

§2 Teooriaid jaotuse res Mancipi et res nec Mancipi kohta.

On püütud kindlaks teha res Mancipi et nec Mancipi vaheteo ja erilise õigusliku suhtumise aluseid. Teooriaid selle kohta on püstitatud äärmiselt palju, kuid konkreetselt lahendamiseks puuduvad vastavad andmed. Juba vanas Roomas püüti lahendada see küsimus. Nii jurist Gaiuse arvates res Mancipi omavad suurema väärtuse. Ta nimetabki res Mancipid res pretiosiores. Kuid see ei ole õige, kuna res nec Mancipi (näiteks provintsi maatükk, kalliskivi) võivad olla palju väärtuslikumad kui res Mancipi. Kaasajal on püstitatud samuti palju teooriaid selle vaide lahendamiseks, kuid lõplikult otsustada selle küsimust ei saa. Võib ainult pooldada üht või teist õpetust, vastavalt nende tõenäosusele. Res Mancipitenä esinevad kõik põllumajandusega tihedalt seoses olevad asjad, nagu fundus, armenta, jumenta. Peale nende kehaliste asjade, veel maaservituudid

+ Gaius I 120, Ulpianus XIX 1

millised samuti maapidamisega seotud on ja millisteta vast paljud maapidamised isegi mõeldamatud olid. Res mancipi olid esemed millised omasid esamjärgulise tähtsuse algelises väikemaapidajate ühiskonnas, see seos on juba ammu teravalt silma torganud ja seetõttu praegugi kehtiv Bonfante õpetus ongi leidnud nii palju pooldajaid. Bonfante järele sotsiaalse majapidamise seisukohalt loetakse ühed asjad tähtsamateks teistest. Sinajsky näitab res mancipite seost põllumajandusega ja nende esemete võõrandamise raskendamist võõrastele, rooma kogukonna poolt. Seoses sotsiaalse tähtsusega, roomlaste poliitiline instinkt piiras res mancipid ilma väljaveo keeluta ainult siseturuga. ja nendele määratud erilise avaldumis vormile. Mancipatio ja in jure cessio, res mancipite õiguslikud ja vormilised omandi ülekande viisid olid võõrastele keelatud. Kuna vanemal ühtlasi ka vaesemal ajal res mancipi kui suuremaid ja väärtuslikumaid esemeid, olid tihedalt seotud põllumajandusega, siis nende nimekirja kuuluv väike väljavalik on arvatavasti tingitud maakaitsega seotud tähtsusest. Res mancipi olid asjad, milliseid meeeldi vaenlasele ei jäetud. Nii krundid, eluülevalpidamise allikatena, armenta ja jumenta millised vaenlast liiklemisel ja transpordil soodustada võisid. Servi, kes vaenlastele teatete andjatena ja juhtidena maalepääsu kergendaksid.

+ Studien zur römischen Agrar und Rechtsgeschichte lhk.123

2+ Realenzüklopädie mansipatio

3+ Ulpianus XIX 4

4+ Lesinstitutions juridiques des Romains lhk. 180

5+ Leonhard Institutionen lhk. 271

Sellest kõigest tingituna, seisid res mancipi meeste kontrolli all ja olid naiste kergemeelsusest sõltumatud. ⁺ Mis puutub res mancipi liigituse alla kuuluvate esemete vähest arvu, siis Mommseni arvates kuulus varem res mancipite hulka palju enam esemeid. Bekker pooldab sama arvamust, väites et varem res mancipi üleandmise kohaks oli turg *nundinae*. ²⁺ Turul *quirites'*te juuresolekul sündis res mancipite võõrandamine. Hiljem moodustub *mancipatio*, milline oma raskepärasuse tõttu ei olnud soodne vähese väärtusega res mancipite üleandmiseks. Seetõttu kvalifitseeruvad res mancipi liigituse alla ainult väärtuslikumad põllumajandusega seoses olevad esemed. Oletus, et res mancipi olid riigi poolt üksikutele jagatavad sõjasaagi objektid, ei pea paika. Selle oletuse poolt räägib ainult vast nimetus. Ihering, Cug, Mitteis käsitlevad jaotust res mancipi et nec mancipi kui ürgse familia ja pecunia nõrgendatud hilisemat järelekaja. Kui võtta omaks see seisukoht, siis tekib küsimus miks seati sisse jaotus res mancipi et nec mancipi-teks? Sel juhul tuleb arvata, et selle instituudi tingisid põllumajanduslikud, maakaitse, saagi ja maksuõiguse huvid. ³⁺ See õiguslik vastasus (res mancipi et nec mancipi) vastab endise familia (kuhu kuulusid *personae in mancipio* kõrval veel orjad ja tähtsamad koduloomad) ja pecunia (siia kuulusid ülejäänud esemed) vastasusele. See oletus iseenesest on väga tõenäoline, kuid siis tuleb res mancipi et nec mancipite tekkimise algust otsida ürg-ajast. Jaotus familia pecuniaque pidi tuhmuma ajal, mil res mancipite hulka arvati *fundus* ja *setvitures rusticorum*. Ühtlasi ei oma see

+ Gai I 192

2+ Zeitschrift der Savigny Stiftung, Vermutungen B.30

3+ Pauly Realencyclopädie - mancipatio.

jaotus enam mõtet XII tahvli seaduses, kus neid mõisteid tarvita-
takse vehettegemata üksteise eest. Otto Karlowa ⁺ ütleb, et res
mancipi olid inimestest ja loomadest abilised maa kultiveerimisel.
Sellest liigist jätab välja loomad, millised kasvatati karjaks ja
tapuks. Servituute sarnastab loomadega, kuna servituudid maapida-
mises äärmiselt tähtsad ja tihtigi möödapääsematud olid. Karlowa
väidab, et mancipatio võõrandamisvormina rakendati maatükkidele
hiljem, kui teistele selle liigi (res mancipite) esemeile.²⁺ Samale
arvamisele jõuab Jolowicz ja teisi õpetlasi. Jolowiczi³⁺ arvates
fundus oli alul üldse võõrandamatu ja seetõttu ei kuulunud res
mancipite hulka. Sohm⁴⁺ väidab, et talupoja ja natsionaalse va-
randuse aluseks olid res mancipi. De Visscher⁵⁺ püüab seletada
res mancipi'd sõnaga mancipium, millega tähistati pater famili-
ase üht võimu. Nii loomad muutusid mantsipeeritavateks momendist,
mil allusid inimese tahtele. Sellest vaatepunktist väljudes manci-
pium paistab olevat käsutav võim, mingi koduse võimu liik. Selle
võimu nagu avalikõiguslik iseloom selgitab, miks ta laieneb Rooma
sol'ile. Res mancipi moodustavadainult osa olevusi (allutatud
mancipiumile) Need on säärased olevused, kes ökonoomilisest vaate-
punktist moodustavad osa varandust ja on võimelised proprietas'eks.
Vastandina. Vastandina teised patrimoniumi elemendid, millised ei
allu mancipiumile on res nec mancipi. Westrup⁵⁺ püüab res mancipite
päritolu seletada vana familia ühisomandi administratsiooniga.
Pater familias pidi ühisomandit haldama familia huvides. Kui ta
tegi seda halva ökonoomiaⁿ, agnaatide successio oli rikunud ja
familia astus vahele interdictum bonorum administratiooga.

-
- + Römische Rechtsgeschichte lhk. 357
2+ Römische Rechtsgeschichte lke. 252
3+ Jolowicz Historial Introduction lhk. 140
4+ Sohm, Institutionem lkk. 222
5+ Revue historique.

Praegu kehtivusel Bonfante õpetus, kuigi nii mõnigi tema seisukoht kaheldav ja isegi ümberlükatav on. Tema järele mancipi on vana kontraheeritud genetiivi vorm mancipiumist. Mancipium objektiivselt tähendab familia omandit, varanduse väärtuslikumat ja kindlamat osa. See osa päritud isade isadelt läheb familias pärimise teel edasi. Subjektiivselt tähendab aga mancipi pater familiae omandit. Res mancipi on asjad, millistest koosneb familia omand ja milline oleneb mitte Rooma jus civile, vaid familia kommete alusel. See on kaheldav, sest mancipium on tsiviilõiguse kunstlik väljend. Kuidas jus civile vahekord omandiga on, sellele ei anna Bonfante lahendust. Mancipare algeiline tähendus on omandi soetamine, kuid õiguslikult tähendab võõrandamist. Res mancipi et nec mancipi õigusliku erinevuse tekkimise paigutab eelrooma aegsesse perioodi. Selle jaotuse tähtsuse ja põhjuseid püüab tuletada õiguse võrdlemisega. Bonfante ütleb, et igas positiivses õiguses, teatud arengu astmel, on teadusliku asjade jaotuse kõrval teine kõrgem jaotus. Viimane jaotus on spontaanselt tekkinud ja seda ürgajal. Omandi juures eristab kaks elementi, nimelt sotsiaalset ja individuaalset, millisest jaotusest tingitud ka asjade liigitus kahte klassi. Tähtis on, kas sotsiaalse terviku (riik, kogukond, perekond) huvi või indiviidi oma esikohal on. Roomlasil kehastab seda jaotus res mancipi et nec mancipitesse, sest teist ja kõrgeimat jaotust roomlased ei tunnud. Res mancipi omasid sotsiaalse tähtsuse oma ürgse ühtekuuluvuse tõttu põllumajandusega. Sotsiaalsel tervikul on res mancipi suhtes kahesugused huvid. Esiteks nende esemete säilitamine riigi piirides, teiseks nende säilitamine familia koondises. Riigi huvi avaldub esiteks tugevamas õiguse kaitstes (res mancipi olid ainukesed dominium ex jure Quiritiumi esemed) olid kaitstud actio rei vindicatioga. Teiseks nad olid ainukesed res censui censiendi (s.o. ja väga kaheldav.) Perekonna

huvi väljendub 1) naistel tuttela agnatorumi tõttu res mancipite võõrandamine piiratud auctoritasega 2) mees agnaatide olemasolul jäeti naine pärandusest ilma. Mis puutub res mancipi et res nec mancipi jaotuse tekkimisse, siis nagu eelpool mainitud paigutab Bonfante selle eelrooma aegsesse aegjärku. Rooma civitase eelkäiaks oli natsionaal- poliitiline koondis gens, mil ajal ühtlasi familiaarenema hakkas.⁺ Tol ajal osa maad gensi kollektiiv omandis, kuna osa familia omandis oli. Sel perioodil, olid res mancipi, kui osaliselt kollektiiv omandis seisvad esemed, kas üldse võõrandamatud või kui nad olid võõrandatavad, siis terve agnaatilise familia nõusolekul ja gensi järelvalve all. Hilisemat arengut iseloomustab civitaste tekkimine, kusjuures gensi ja agnatio nõrgenemisel teostub familia tugevnemine ja tunnustamine iseseisva üksusena. Ühtlasi res mancipi muutuvad familia omandiks, milline oleleb familia kommete aga mitte jus civile alusel. Familia oma autonoomia põhjal muutub iseseisvaks õiguste ja varade kompleksiks, millise eesotsas seisab suveräänina pater familias. Viimase võimu arenguga paralleelselt areneb ka tema individuaalne võim familia varanduse suhtes piiramatuseni. Krüger arvustades Bonfante teooriat ütleb, et see teooria ei aita oluliselt lahendada jaotuse res mancipi ja res nec mancipi küsimust,²⁺ kuid nagu eelpool nägime ühtuvad paljude õpetlaste vaated üldjoontes Bonfante omadega. Kuigi üksikasjus on erinevus, siiski on Bonfante õpetus pregu kehtimas. Üksikute õpetlaste arvamused ja kriitika ei suuda selle õpetuse väärtust kahandada. Mis puutub mancipatio ja in jure cessio

+ Bonfante, Histoire de droit Romain lhk.

+ Zitschrift der Savigny Stiftung B. XII

+

vormidesse, siis Bonfante määritleb neid kui sotsiaalsete gruppide huvides tekkinud vorme, milliste ülesandeks on piirata omaniku vaba tahet ja familia omandi kaitset üksikute tahtmiste vastu neid võõrandada võõrastele. Mancipatio oli ürgselt reaalse ostuna oneroosne õigustoiming ja kui komme lubas paterfamiliasele familiale kuuluvaid res mancipid võõrandada, siis ühtlasi pandi temale kohustus seda teha ainult tasu eest. Mis puutub traditio'sse, siis sellejuures tähtis ainult omaniku tahe.

§ 3 Res mancipi et nec mancipite võõrandamisvormid.

Res mancipite et nec mancipite suur õiguslik erinevus seisis peamiselt nende võõrandamisviisides. Vana Rooma ühiskonnale oli omane eriline Rooma omand (dominium ex jure Quiritium,) milline oli Rooma kodanikke spetsiifiline õigus. Sellä kviriitliku omandi esemeteks olid ürgselt ainult res mancipi,⁺ kuna varemalt res nec mancipid täieliku omandi objektideks²⁺ ei saanud olla. Neid (res nec mancipid) ei leotud selle võimeliseks. Res mancipitele rakendati võõrandamisviisid mancipatio ja in jure cessio. Neid mõlemaid (võõrandamisviisi) iseloomustab häärmine formaalsus, milline väikese vormivea puhul või mõne eelduse puudumisel, muudab toimingu kehtetuks. Res mancipite lihtsa käest-kätte üleandmisel (traditio) ei lähe omand üldse üle. Mancipatio oli pidulik, vormilik akt omandi üleandeks. res mancipite teatud avalikkuse³⁺ ees. Gaius⁴⁺ tsiteerib seda akti järgmiselt: *Eaque res ita agitur: adhibitus non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus et praeterae libribens isque mancipio accipit aes tenens ita*

+ Ihering - Entwicklungsgeschichte lhk. 81 Girard, Manuel lhk. 250

2+ Jolowicz Historical Introduction lhk. 143

3+ Suurim osa õpetlasi jaatab avalikkust, Mitteis eitab.

4+ Gaius I 119

dicit: hunc ego hominem ex jure Quiritum meum esse aio esque mihi emptus est hoc aere aeneaque libra. Pääle selle allikad (ka Gaius) tsiteerivad andestatuse⁺ juuresolekut. Andestatuse ülesandeks oli tunnistaajate kohalekutsumine ja nende üleskutsumine neile ettenähtud osa täitmiseks. Hilisemal ajal seguneb andestatus ühega tunnistaajatest. Tähtsam vormilikkuse element oli (manu capere) puudutamine. Nõutakse äärmise karmusega ega saa rohkem esemeid omandada, kui vastavalt suudab käega valitseda. Ürgselt oli mancipatio tõeline²⁺ ost-müük, hiljem muutus üldiseks omandi õiguse ülekandeviisiks. Palju õpetlasi (Ihering, Bechmann) väidavad, et mancipatio on alati olnud imaginaria venditio. Nii Leist on teinud imaginaarse toimingumõiste omapärase õpetuse aluseks. Mancipatio olevat ostu-müügi toimingu vormilik täiendus.³⁺ Leonhard ütleb, et kaal on mancipatio aktis ainult toimingu lõpetamise sümbol. Neile väidetele vaidleb vastu Cug⁴⁺ tuues ette täiesti põhjendatud vastuväited. Et mancipatio oli alul tõeline ost-müük, seda näitavad kolm elementi. Esiteks kaalu kasutamine, kaaluja juuresolek ja komme lugeda metallkange. Need elemendid teevad võimatuks pidada mancipatiot tema algpäevil müügiks krediidile, vahetustoiminguks või kingituseks. Vanas Rooma kogukonnas ei olnud elanikke vaesuse tõttu tarvitusel müük krediidile ja vahetus ei olnud seaduse poolt sanktsioneeritud.⁵⁺ Kingitused olid roomalsile võõrad, väljaarvatud gentiles'ite vahel. Ja sel juhul sündis see formaalsuseta. Praegu kehtiva vaate järgi

+ Ulpianus XIX 6, Gaius I 121

2+ Cug, Manuel des Institutions, lhk. 271

3+ Pauly, Realencyclopädie - mancipatio

4+ Cug, Manuel des Institutiones lhk. 271

5+ Sabiniaanlased tegid vahetusest müügi variatsiooni, prokuliaanlased lepingu.

muutus mancipatio üldiseks omandi ⁺ ülekandeaktiks (imaginaria venditio), siis kui hakati lööma raha. ⁺ Alles pecunia signata forma publica populi Romani ²⁺ käikulaskmisega muutub mancipatio sümbolseks toiminguks. Ühtlasi muutuvad res nec Mancipi kviriitse omandi võimelisteks traditio kaudu. Mis puutub mancipatio akti, siis tunnistajad pidid olema rooma kodanikud, kelle õigused seadusega ei olnud kärbitud. ³⁺ Ühtlasi on tunnistajad kohustatud hiljem nende poolt assisteeritud akti regulaarsust vajaduse korral tõendama. Mancipatio puhul ei saanud akti sisse võtta tähtpäeva ega tingimust, seda ei lubanud akti vorm. Tunnistajaiks ei saanud olla naised, alaealised, tummad, pillajad, kastreeritud ja kõik need, kes seaduse poolt vastavastõigusest ilma jäeti. ^{4x} Võõrandatavad vallasasjad peavad mancipatio puhul kohal olema, kinnisasjade puhul ei ole nõutav nende kohal olek. See on tingitud sellest, et varemajal ei olnud kinnisasjad üldse manntsipeeritavad. Muutudes manntsipeeritavateks toodi kohale kinnisasja sümboolne osa. Ulpianus ⁵⁺ tsiteerib seda järgmiselt: Res mobiles non nisi praesentes Mancipari possunt et non plures simul quam quot manu capipossunt, immobiles etiam plures et quae diversis locis sunt, Mancipari possunt. Mancipatio on suunatud omandi õiguse ülekandeks, seetõttu auctoritase instituut. Võõrandaja vastutab omandi õiguse ülemineku eest. Annab võõrandaja üle võõra asja, koheldakse teda varjana ⁶⁺ ja ta on kohustatud tasuma asja kahekordse väärtuse. Sellist vastutust nimetasid roomlased auctoritaseks ja selle kaitseks oli hagi actio auctoritatis. Annab vöö-

+ Pauly's Realencyclopädie - mancipatio lhk. 11

2+ a. 486

3+ Karlowa Röm. Rechtsgeschichte lhk. 359

4+ Gaius II 104

5+ Fragm. XIX 6

6+ Cicero, de off, III 16

randaja maatüki üles suuremana, vastutab ta täiel määral selle eest ja mancipandi vastu suunatakse actio de modo agri. Mancipant tasub puudu tulnud suuruse (maatüki) kahekordse väärtuse, (duplum pretium) vastutus kestab senikaua, kui omandaja omandab asja usucapio läbi. Mancipatio aktile võisid lisanduda veel lisaleppeid (leges pactas) milliste jõud põhjehes XII tahvli seaduste sättele, " Uti lingua nuncupassit ita jus esto." Nende lisalepete kehtivuse tõttu oli mancipatio kõlbulik datio in adoptio, emancipatio, testamendiks ja muudekski toiminguteks.

Teiseks vormilikuks omandi ülekande viisiks oli in jure cessio. Selle aktiga antakse õigused protsessuaalselt üle. See on täiesti avalik akt ja toimus magistraadi ees teeseldud protsessina. Omandaja ja võõrandaja läksid magistraadi ette. Omandaja esitab reivindicatio väites oma õigust asja kohta, võõrandaja on vait. Kohtunik tunnistas siis õiguse kuuluvaks omandajale. Ulpianus + kirjeldab seda akti järgmiselt: In jure cessio quoque communis alienatio et mancipi rerum et nec mancipi quae fit per tres personas in jure cedentis, vindicantis, addicentis: in jure cedit dominus, vindicat is cui ceditus, addicit praetor. Mis ajast in jure cessio kaudu kaudu sai omandi res nec mancipitele, see on teadmatu. In jure cessio tekkimise ajakohta lähivad õpetlaste arvamused lahku. Osa uurijaid arvab in jure cessio olevat mancipatio'st vanema, kuid kehtiv vaade tunnistas mancipatio vanemaks. Kindel on, et XII tahvli seadused leiavad mõlemad eest ja sanktsioneerivad neid. In jure cessio on alati olnud imaginaarne protsess. Tekkis atvatavasti servituutide (milliseid ei olnud res mancipi) sisseseadmise vormi vajadusest. Erineb mancipatiost, kuna ei too kaasa ei actio de modo agri ega

+ Ulpianus, Fragm. XIX 9,10

actio auctiritatist, ega ole oluliseks momendiks hinnamaksmine. Tarvitati res mancipite kui ka nec mancipite (ajast, mil need said kviriitliku omandi võimelisteks) suhtes. Peamiselt just servituutide sisseseadmiseks. Mancipatioost raskepärasem, kuna sooritamiseks tuli siirduda magistraadi ette. + Quod enim ipsi per nos praesentibus amicis agere possumus hoc non interest necene cum maiore difficultate apud praetorum aut apud praesidium provincial agere. In jure cessia~~st~~ ei saa osa võtta personae alieni juris. Kaob oma raskepärasuse tõttu varem kui mancipatio. Viimane teade sellest aktist on pärit ühest Diocletianuse konstitutsioonist a. 293 Traditio on asja käest kätte üleandmine. Võõrandaja tahtega asja loovutada teisele annab asja üle, omandaja võtab asja üle tahtega saada asja isandust. Need momendid peavad rajanema vahekorrale, millist seadus peab küllaldaseks, et seda õigustada. Traditiot vaatleme üksikasjalikumalt res mancipite arengu all jus gentiumis.

§ 4 Res mancipite et nec mancipi jus Quiritium'is.

Jaotus res mancipi ja nec res mancipiteks oli juba ürgselt Roomas summa divisio rerum.²⁺ Res mancipite hulka kuulusid ürgselt praedia in agro Romano,³⁺ servi, personae in mancipio, härjad, hobused, eeslid ja hobueeslid (quadrupedes quae collo dorsovo domantur, velut boves, muli equi asini)⁴⁺ Veel kuulusid selle liigituse alla jura in re aliena, servitutes rusticorum (via, iter, actus ja aquatuctus). Kõik teised asjad kuulusid res nec mancipite hulka. Res mancipi ja res nec mancipite sügav õiguslik erinevus

+ Ulpianus, Fragm. XIX 9, 10

2+ Bonfante, Histoire de droit Romain I lhk. 211

3+ Hiljem in Italico solo

4+ Gaius, II 104

sõisis nende omandi ülekande viisides. Õieti öeldes, ei saanud res nec Mancipi ürgselt üldse omandi objektideks olla. Omandi võimalikeks muutuvad nad alles peale XII tahvli seaduse. See on tingitud erilisest instituudist nn. kviriitlikust omandist. Kviriitliku omandi subjektideks võisid olla ainult täisõiguslikud Rooma kodanikud. Kviriitliku objektideks saavad olla ainult Rooma asjad resp. res Mancipi. Omandi ülekandeviisiks res Mancipite oli pidulik, vormilik Mancipatio ja in jure cessio.⁺ Res nec Mancipio anti lihtsalt käest -kätte üle (traditio)²⁺ Mis puutub selle jaotuse tekkimisse, siis tekkimise aeg ulatab kaugemale eelajaloolisesse aega. Sellega on seletatav ka selle vaide lahendamatus, kuna andmeid varemast, kui XII tahvli seaduste ajast meil ei ole. Teooriad, millised oletavad res Mancipi et nec Mancipite jaotuses varasema familia pecuniaque³⁺ nõrka järelkaja (Mitteis, Sohm, Kübler) on nõrgalt põhjendatud. Nimelt esineb termin familia pecuniaque säilinuna ainult familia emptori poolt lausutavas formulas³⁺, kuna XII tahvli seadusi tarvitatakse segamini ühelt mõistet teisest.⁵⁺

⁺ Modi aquiriti jure civili
²⁺ Modi aquirendi juris gentium

³⁺ Mitteis, Röm. Privatrecht lhk. 79,83

⁴⁺ Pokrivsky, Istorija lhk. 327

⁵⁺ Gaius II 104

⁶⁺ Sabiniaanlaste vaade, loomad sündides olid res Mancipi. Prokuliaanlased arvasid loomi res Mancipiteks kui nad olid kõlplikud põllutööks ja kodunevad, vanusest, millises nende liiki loomi harilikult dresseeriti. Vt. infra lmk. 15⁶

Vaade, et res mancipi on tuletunud sõnast mancipium,⁺ on enam tõenäolisem. Mancipium on tuletatud manu capere¹st (käega haaramine) ja tähendas ürgset omandit. Ühtlasi see tõstab esile asjaolu (seoses mancipatioga), et eelajaloolisel ajal primitiivne individuaalne omand haaras oma alla ainult käega haaratavaid mobiiliaid. Mommsen²⁺ ütleb selgelt, et ürgselt jaotuse (res mancipi et nec mancipi) algajastul immobiliaid ei kuulu res mancipite hulka, kuid selle eest kuulus selle liigi alla rohkem mobiiliaid. Väga tõenäolik on, et kinnisasjad, olles ürgselt gensi ühisomandiks, olid võõrandamatud,³⁺ minnes pärimise teel isalt pojale. Mis puutub aga vallasasjadesse, siis Prokovsky väide⁴, et omandi objektideks olid alguses ainult vallasasjad, on vastu võetav, kuid see väide ei selgita meil praegust küsimust, Mitteis⁴⁺ kahtleb isegi suurloomade, s.o. armenta et jumenta,^{6x} esialgsese res mancipite hulka kuulumises. Kahjuks ei põhjenda ta oma väidet. Siiski võime eeldada, et esialgselt res mancipite hulka kuulusid ainult vallasasjad. Hiljem lisandusid neile kinnisasjad ja servitutes rusticorum. Võttes need teooriad ja ühtlasi eelpool käsitletud teooriaid meie le saa mingile kindlale otsusele jõuda selle jaotuse (res mancipite ja nec mancipite) tekkinise ja erilise õigusliku suhtumise põhjuste kohta. Seda saab teha ainult umbkaudselt, eeldades Bonfante teooria tõenäolisust. Bonfante seab väga usutavalt eraomandi arengut gensi⁵⁺ ja agnaatilisest lise familia lagunemise. tagajärjel esilekerkiva familia arenguga .

+ Bonfante Histoire de droit Romain lhk.204

2+ Zeitschrift der Savigny Stiftung B.50

3+ Jolovicz Historical Introduction lhk. 140

4+ Mitteis Röm. Privatrecht lhk. 82

5+ Bonfante Histoire de droit Romain lhk. 202

6+ Vt. supra lhk. 14⁶

Res mancipi et nec mancipite jaotus tekib ja areneb paralleelselt individuaalse eraomandi arenguga. Kronoloogiliselt ei saa meie seda täpselt kindlaksmäärata, kuid arvatav selle jaotuse tekkimise aeg ulatub eelrooma aegsesse aegjärku. Meie ajani säilunud vanimaist allikaist omab tähtsuset esikoha XII tahvli ⁺ seadustik. Seetõttu asume vaatlema olukorda selle seadustiku loomisest kuni jus gentiumi tekkimiseni a.200 e.Kr. Seda aegjärku iseloomustab individuaalse eraomandi (dominium ex jure Quiritium) väljakujunemine niihästi kinnis-, kui ka vallasasjade suhtes. XII tahvli seaduste järele olid res mancipi: praedia in agro Romano, servi, servitutes rusticorum ja armenta ning jumenta.²⁺ Kviriitlik omand on veel puht Rooma omand ja selle ülekandeviisid olid pidulik mancipatio või in jure cessio. Iseloomustav äärmine formalism, toimingud sündisid karmilt ettekirjutatud vormis. Vormivea või mõne eelduse puudumise puhul ei lähe oman üle. Omandajal tuleb äraoodata ususe möödumist. Usus oli vormivea puhul omandajale kviriitliku omandi saavutamise moodus. Res nec mancipi ei ole veel sel ajal kviriitliku omandi võimelised.³⁺ Vaadeldes res mancipid näeme, et nad haaravad esemeid, millised tihedalt maaharimisega seotud olid. Riik oli põlluharijate, ja kuna iga kodanik kandis kaitse ja maksukohustusi, siis riik oli huvitatud, et iga kodaniku talu oma täies majanduslikus jõus oleks. Kõik, mis maksujõulisust vähendada võiks näiteks kergemeelne asendamatude esemete võõrandamine, püütakse

2+ Põhjendamatud on vaated nagu oleks Varro ja Cato loomad res mancipite hulgast väljajätnud.

3+ Bonfante Histoire de droit Romain lhk. 215

+ a. 450 e. Kr.

vältida mancipatio kaudu. Viis tunnistajat selles aktis on kontrollisikud, kes keelduvad kui ei nõustu võõrandamisega (Kübler) XII tahvli seadused on iseloomustavad väikemaapidamisele, nendes esinevad kitsendused omandi suhtes rõhutavad seda eriti. Kitsendused olid naabrite huvides, tähtsamad neist: 1) ambitus - omanik kohustatud krundi ääre 2,5 jala laiuselt vabaks jätma, 2) omanik peab naabri puuksi sallima oma maaala kohal, kui nad 15 jala kõrgusel, 3) omanik on kohustatud laskma naabrit oma maaalale iga teine päev puuvilja korjamiseks, 4) ei tohi muuta vihmavee loomuliku ärajooksu. Selle nõude vastu eksijale on suunatud actio aquae, pluviae arcendae. Siis on seadusis kindlaksmääratud tee alius. Sirgelt jooksva tee laius oli määratud 8 jalale, käänakuil vastavalt 16 jalga. Teed peab korrashoidma, muidu on läbimine maaalalt lubatud.⁺ Mancipatio olles varem tõeline ost-müük, muutub sel aegjärgul imaginaria venditioks. Akt oli pidulik ja väga vormilik. Suunatud omandi õiguse ülekandeks. Sündis sel ajastul (XII t.) viie tunnistaja, libribensi ja kaalude juuresolekul. Osa allikaid mainivad ka antestatus²⁺ olemasolu, kuid see seguneb hiljem ühega tunnistajaist. Ihering³⁺ näeb tunnistajates viit rahvaklassi esindajad. Leonhard⁴⁺ väidab, et tunnistajad ei olnud sel aegjärgul mitte ainult akti regulaarsuse tõendajad, vaid ka poolte abilised omavolim korral. Tähtsaim akti element on manu capere, asi (res mancipi) peab kohal olema, või tuleb opereerida sümboolse osaga. Immoabilia võõrandamiseks pidi siirduma koha pääle, või kaasa tooma

+ Viam manunto ni sam dilapidassint, qua volet jumento agito.

2+ Ulpianus XIX 3, Gaius I 121

3+ Geist der römischen Rechts I 149

4+ Leonhard Institutionen lhk. 172

sümboolse osa.⁺ Hiljem muudetakse akt selles osas ja kaotati manu capere.²⁺ Omandiõiguse ülemineku tingimuseks oli hinnamaksmine.¹ Tunnistajateks ei saanud olla alaealised, naised, pillajad, kastreeritud ja kõik, kes vastavast õigusest seaduse poolt ilma jäetud.³⁺ Tunnistajad olid akti avalikkuse tähistamiseks ja kohustatud tarviduse korral kohtus tõendama nende poolt assisteeritud akti regulaarsust. Kirjaoskuse vähesuse tõttu täitis kirjaliku akti aset tunnistajate mälu. Vastavalt XII tahvli sättele: cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita jus esto, oli mancipatio nuncupatio osasse võimalik sisendada modifikatsioone,⁴⁺ milliste tõttu see akt muutus rakendatavaks testamendi, kingituse ja lapsendamise jaoks. Üleantud omand oli võõrandaja suunas kaitstud actio auctoritasega, millise järgi võõrandaja vastutab omandi ülemineku eest in duplum pretii. Immobilia puhul actio de modo agri kaitseb omandajat võõrandaja poolt üleantava maatüki suuruse suhtes. In jure cessio oli imaginaria vindicatio. Kohtus nõudis omandaja fiktiivses protsessis asja enesele. Omaniku vaikides, mõistis magistraat asja nõudjale. In jure cessio oli mancipatio mõju, kuid ei toonud enesega kaasa ei actiot de modo agri, ega actio auctoritatis. See akt oli vähem praktiseeritav, kuna tuli siirduda Rooma magistraadi ette, selles suhtes mancipatio oli mugavam, kuna sooritamine toimus kohapeal. Jus Quiritiumi ajal oli in jure cessio res nec mancipitele veel rakendamatü. Cicero ei tunnud in jure cessio rakendamist res nec mancipitele.⁴⁺ Kolmas, kuigi kaudne, res mancipite ülekandeviis oli uus. Nimelt juhul, kui res mancipi anti üle

+ Bonfante Histoire de droit Romain lhk. 214

2+ Ulpianus XIX 6

3+ Gaius II 104

4+ Cicero de Oratore I 39, 178

traditioga või mancipatio ehk in jure cessio akti puhul mõne vormi-
vea tõttu ei jäänud omand üle, siis võis seda (kviriitliku omandit)
saavutada ususe kaudu. Ususe puhul tuli olla immobilia valduses
kaks aastat, mobilia puhul üks aasta. ⁺ Keelatud oli ususe kaudu
omandada bustumi, forumi, varastatud asju, ²⁺ iter, ambitus, agnaati-
de tutela allolevalt naiselt res Mancipi. XII tahvli seadused tun-
nevad nelja servituuti. Need on servitutes rusticorum, millised
kuulusid res Mancipite (iter via actus ja aquaeductus) hulka.
Peale nende nelja tekib juure veel rustikal servituute, nagu ser-
vitus pecoris, ad quam appulsus, servitus pascendi. Need hilisemad
rustikal servituudid on Ulpianuse poolt res Mancipite hulgast välja-
jäetud. ³⁺ Need hilisemad rustikal servituudid alluvad res Mancipite
põhireeglitele ja Krügeri arvates ⁴⁺ peaksid nad res Mancipite hulka
kuuluma. Veel hiljem, arvatavasti peale Rooma põletamise gallide
poolt ⁵⁺ tekivad servitutes urbanorum. Viimased kuulusid res nec
Mancipite hulka. XII tahvli seaduste järele oli servituutide usus
üks aasta, kuid lex Scribonia ⁶⁺ keelab servituutide ususe. Servi-
tuudid tekkisid kas testamendi, in jure cessio või adjudatio kaudu
Res Mancipite hulka kuuluvate rustikal servituutide kohta rakenda-
ti ka mancipatio. Servituutide kaitseks olid kahe sugused aactiod
millised hiljem actio negatoria ja actio confessoria nime all tun-
tud olid. Jus quritiumi aegjärku iseloomustab äärmine formalism ja
suur res Mancipite osatähtsus majanduslikus elus. Järgnevas jus
gentiumi aegjärgul res nec Mancipite osatähtsuse tõustes tasandub
res Mancipite ja nec Mancipite endine õigusliku erinevuse tähtsus

+ Usus auctoritas fundi biennium, ceterarum rerum omnium annus
unus esto.

2+ Gaius II 45

3+ Ulpianus XIX 1

4+ Zeitschrift der Savigny Stiftung B. XII

5+ a. 386

6+ Teadmatu on selle seaduse andja ja andmise aeg.

ja formaalsus väheneb.

§ 5 Res mancipi et nec mancipi jus gentiumis.

Seda aegjärku iseloomustab Rooma civitase muutumine maailmariigiks. Seoses selle murranguga, endist naturaalmajandust asendab rahamajandus. Põllumajandus surutakse karjapidamise, aiapidamise ja kaubanduse poolt tahaplaanile. Naturaalmajanduses nii sügav õiguslik erinevus res mancipite ja nec mancipite vahel muutub tuntavalt nõrgemaks. Seda aegjärku iseloomustab res nec mancipite osatähtsuse tõus ja res mancipite ainutähtsuse langus. Ühes sellega mancipatio ja in jure cessio vormid muutuvad oma raskepärasuse tõttu vähem tarvitataivateks. Neid asendab igalpool lihtne traditio. Res nec mancipi muutuvad täieliku kviriitse omandi objektideks, kviriitset omandit asendab bonitaarne (in bonis esse) omand, saades pretori kaitse osaliseks. Maatükid ei ole enam praedia in agro Romano, vaid praedia in Italico solo.⁺ Armenta et jumenta ei loeta enam ainuväärtuslikeks loomadeks. Karjapidamise arenguga seoses omavad ka teised koduloomad (lambad, kitsed jne) tähtsuse. Ühtlasi armenta et jumentat ja teiste loomade vahet vähendav asjaolu, et esimesi hakatakse kasvatama karjaks ja tapuks. Orjade seisund muutub samuti. Orjad, olles varem tähtsaimad res mancipeid, kaotavad palju varemast tähtsusest. See oli tingitud asjaolust, et võidurikaste sõdade tagajärjel orjade arv Roomas tõuseb tohutu suureks. Jus commerciumiga varustatud peregrinid muutuvad kviriitse omandi võimelisteks. Rooma kolooniide maad provintssides loetakse kviriitse omandi objektideks.

+ Lex agraria a. 110 e. Kr.

Seoses linnade arenguga ja õitsenguga tekivad servitutes urbano-
rum. Res nec Mancipi tähtsus tõuseb nende võimelisusega olla kviriit-
se omandi objektideks. Kviriitne omand ei ole sel ajastul
ainuke omand res Mancipite, vaid paralleelse instituudina esineb
bonitaarne omand, milline preetori interdiktide kaudu saab õigus-
liku kaitse osaliseks. Traditiot rakendatakse omandi ülekandeviisi-
na res Mancipitele ja saavutatakse sarnaselt valdusesse võetud
esemeile (res Mancipitele) ususe kaudu kviriitlikku omandi. Valdu-
ses oleku ajal kaitseb preetor res Mancipi actio Publiciana ja
exceptio rei venditae et traditae kaudu. Mis puutub res Mancipite
vormilikkusesse omandi ülekandeviisis, siis in jure cessio
ei ole erilisi muudatusi. Mancipatio toiming seevastu muutub palju
elastsemaks. Pidulikkus ja vormilikkus väheneb. Sel ajastul võib
üleanda omand valduseta. Mantsipeeritakse mitu immobiliat (univer-
sitas rerum) korruga. ⁺ Mancipatio on tarvitusel väärtuslikkumate
res nec Mancipite, näiteks pärlide üleandmiseks (Plinius) Mant-
sipeeritakse provintsi maatükke, ²⁺ peregriinid jus commerciumita
tarvitavad Mancipatiot, kuigi neile kõik selle toimingu efektid
ei ole saavutatavad. ³⁺ Aegjõrgu lõpul, Mancipatio tõendatavuse
kergendamiseks, võetakse tarvitusele kirjutis, milline andis akti
täieliku sisu edasi. ⁴⁺ Akti lihtsustades antestatusesulab ühte
ühega kohalolevaist tunnistajaist. ⁵⁺ Hinnamaksmine Mancipatio
juures ei takista omandi üleminekut. ⁺ Dotaalse kinnisvara võõran-

+ Omandaja peab üleantavate esemete nimestiku koostama.

1+ Cicero de leg. agr. III 29

3+ Cug Institutions juridiques des Romains lhk. 273

4+ Cug Institutions juridiques des Romains lhk. 273

5+ Mitteis Römisches Privatrecht I 295, 308

6+ Zeitschrift der Savigny Stiftung B. 50

damiseks muutus oluliseks naise nõusolek. Tuttele all seisvaile nais-tele muutus res mancipite võõrandamis-keeld puht formaalsuseks. Kuid alla 25 aastased, ei saanud võõrandada res mancipiaid magistraadi nõusolekuta. Traditio muutub ainsaks kviriitse omandi ülekandeviisiks res mancipitele, samuti saavutati tema kaudu proprietast sui generis provintsi maatükkidele. Bonitaarse omandi allikana (res mancipitele) muutub traditio väga tähtsaks, kuna ususe kaudu saavutati sarnaselt omandatud esemeile kviriitne omand. Traditio juures olid olulised kolm elementi: võõrandaja õigusvõime, asja üleandmine ja tahe võõrandada - omandada. Inhering eeldab traditio juures hinnamaksmist, kuid Pringsheim ei pea seda oluliseks. + Traditio võib aset leida ainult isiku poolt, kellel possessio on asi. Samuti võib ta toimuda ainult ühe poole kohalolekul. Hiljem, aegjärgu lõpu poole võib toimuda teiste vahetajal (aquisitio per extraneam personam) ja I sajandil kordasaatmiseks. Jus gentiumi ajal, uue omandi (in bonis esse) tekkimisega, res nec mancipite kviriitliku omandi võimaliseks muutumisega kaotab jaotus res mancipi et nec mancipitesse oma endise ainuõigsuse. Sügav õiguslik erinevus, milline seisis omandi ülekandeviisides, tasandub. Traditio tõrjub pikkamööda vormilikud ja raskepärased mancipatio ja in jure cessio välja. Need omandi ülekandeviisid muutuvad aegjäre järga lõpul ebaotstarbekohaseks ja rakendatakse peamiselt ser- vituutide kohta. Viimast korda mainitakse neid vorme IV sajandi aluses p. Kr.

+ Zeitschrift der Savigny Stiftung B. 50

§ 6 Res Mancipi et nec Mancipi rooma-kelleenilises õiguses.

Vabariigi ja printsipaadi ajal tekkinud asjaõiguslikke suhete keeruline süsteem (kviriitne, peregriinide, provintsiäalsed õigused) lihtsustub absoluutse monarhiaajal. Caracalla a. 212 seadusega hävitab peregriinide omandi, andes kõigile rooma kodanikke õigused. Diocletianuse ajal, uue haldusliku territooriumi jaotusega, kaob eriline provintsi õigus. Absoluutse monarhia ajal säilib veel kviriitne ja bonitaarne omand, kuid see erinevus esinedes peamiselt õigusekaitse viisides (actio Publiciana rei vindicatio) kaotab oma tähtsuse ajal, mil formulaarse protsessi asemele astub extraordinaria cognitio. Jaotus res Mancipi et nec Mancipitesse vajub selle aegjärku jooksul varjusurma. Mancipatio ja in jure cessio omandi ülekandeviisid, oma raskepärasuse tõttu, on väljatõrjutud traditio poolt. Vahetegemine bonitaarse ja kviriitse omandite vahel oli Justinianuse ajaks täiesti unustusse vajunud. Kompilaatorid koostades Digesta'sid kohtasid selle erinevuse klassikaliste juristide teostes. Justinianus tegelikult ei kaota bonitaarse ja kviriitse omandi erinevuse, vaid ainult sanktsioneerib kadumise. Sättega de nudo ex jure Quiritium tollendo + sanktsioneerib kviriitse ja bonitaarse omandi ühendamise. Reformeerides usucapio instituuti kaotab Justinianus res Mancipi et nec Mancipite jaotuse, inätile ambigutates ärahoidmiseks.²⁺ Paralleelselt, jaotuse res Mancipi et nec Mancipite kadumisega, kaovad ka vormilised omandi ülekandeviisid. In jure cessiot mainitakse viimast korda IV sajandi alguses p. Kr. Mancipatio jääb püsima mõningail juhtudel, kuid

+ a. 530

2+ a. 531

mitte reaalse aktina. Mancipatio jääb püsima donatio⁺ puhul ja vöörandamise aktide formulates moodustades osa sellest, mida nimetati traditio pidulikkuseks. Mälestus temast jääb kauaks püsima Itaalias, avaldudes näiteks omandi ülekande notariaalsetes aktides. Ida provintssides jääb vormi lihtsustudes püsima emancipatio²⁺ ja adoptio aktides. Ainsaks omandi ülekandeviisiks jääb traditio, viimase juures hinnamaksmine ei ole oluliseks elemendiks. Võib ka omandit ülekanda hinnamaksmiseta, kuid garanteerides viimase.³⁺ Traditio juures oluliseks elemendiks eseme üleandmine (traditionibus et usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur) ei aita lihtsast kokkuleppest. Jaotuse res mancipi et nec mancipite kadumisega, omandab tähtsuse jaotus kinnis- ja vallasasjadeks⁴⁺ (res immobiles et mobiles) Justinianuse õiguses jaotuse res mobiles et immobiles suur pahe seisis omandi ülekandeviisis. Pannes maksma teoreetiliselt otstarbekohase traditio, omandi ülekandeviisina, ei arendatud traditiot välja. Viimane moodus kehtides ühesuguselt, kinnis- ja vallasasjadele, oli vallasasjadele küllaldane. Kinnisasjade puhul oli suureks puuduseks avalikkuse puudulikkus.

§ 7 Jaotus res mobiles et immobiles.

Jaotus kinnis- ja vallasvaraks oli Roomas vähese tähtsusega.⁵⁺ See jaotus on hilisema aja saavutus. Esmakordselt võib märkida

+ Cug, Institutiones juridiques des Romains

²⁺ Cug, Institutiones juridiques des Romains

³⁺ Bonfante Histoire II, lhk. 47

⁴⁺ Jolowicz Historical lhk. 521

⁵⁺ Studi in onore di Pietro Bonfante lhk. 475

jaotuse algmeid praefectus praetoria ja keisrite reskriptide. Õiguslikku vahet kinnis- ja vallajasjade vahel ei tuntud vanas Roomas kogukonnas. Küll teeb juba XII tahvli seadustik kinnis- ja vallajasjade vahet, kuid see ei moodustanud veel iseseisva asjade jaotuse. Terminoloogia tõendab, et vahetegu kinnis- ja vallajasjadeks on hilisema aja saavutus. Alul oli praedia, fundus, hiljem aedes, res soli ja alles kompilaatárite töödes res mobiles ja res immobiles. See Rooma õiguses uus klassifikatsioon astub Justinianuse õiguses res mancipi et nec mancipite asemele. Kinnisasjad (res immobiles) on maa ja sellega ühenduses olevad esemed (res soli) millised ei ole võimalised ümberpaigutamiseks ilma oma oluliste omanduste kaotuseta. Esikohal maapind ja sellega seotud ehitised. Maatükid olid Rooma õiguses kaheksaüksühe, praedia urbana (praedia suburbana) praedia rustica. Oluline ie olnud, kas maatükk asus maal või linnas vaid kas ta oli täisehitatud või mitte. Kõik ülejäänud asjad olid res mobiles. Viimaste puhul tehti vahet, nad olid kas sese moventes või moventia. Tähtsust sellel alajaotusel ei olnud. Nii, loomad, orjad, laevad olid res mobiles. Jaotus kinnis- ja vallajasjadeks ei omand Roomas kaugeltki selle tähtsuse, milline tal on kaasajal. Vanas Rooma kogukonnas ei olnud sel jaotusel erilist praktilist tähtsust, kuid siiski juba XII tahvli seadused mainivad teatud erinevusi. Nii servitüüdid olid võimalikud ainult kinnisasjade kohta, usucapio aeg oli erinev mõlema liigi kohta. Vargus oli võimalik ainult vallajasjade puhul, kitsendused käisid ainult kinnisasjade kohta. Individuaalne eraomand arenes välja alles XII tahvli seaduste ajaks. Ühtlasi sel ajal leiame esimesed kinnis- ja vallajasjade vaheteo algmed. Tähtsamaks erinevuseks oli ususe aeg. Kinnisasjade kohta oli usus kaks aastat, vallajasjade kohta üks aasta (usus auctoritas fundi biennium, ceterarum rerum omnium annus unus esto)

Kitsendused käisid ainult kinnisasjade kohta. Keelatud oli forumi, bustumi, iter limitare ja ambituse omandamine ususe kaudu. Samuti oli keelatud dotaalsete kinnisasjade võõrandamine. Leges mancipii puhul, kui võõrandaja annab vale deklaratsiooni, siis suunatakse actio de modo agri.⁺ Üldiselt peab märkima toleaeagset erilist suhtumist immobiliatesse, kinnisasjad olid esmajärgulise tähtsusega res censui censendo.²⁺ Eriti ager privatus. Mis puutub servituutidesse, siis nad olid praediast lahutatud. Tunti nelja rustikaal servituuti, XII tahvli seadusis oli nende usuceperimine lubatud. Jus gentiumi ajal süvenevad erinevused. Bonitarse omandi kaitseks määratud interdiktid uti possidetis ja quod vi aut clam käisid ainult kinnisasjade kohta, interdikt utrubi ainult vallasasjade kohta. Praedia kohta pandi maksma cautio damni infecti ja operis novi nontiatio. Kitsendati tutori vabadust hoolealuse kinnisasjade võõrandamise suhtes. Võõrandamiseks peab tutor saavutama magistrandi nõusoleku. Kui varem, kviriitliku õiguse ajastul ei olnud oluline justa causa ega bona fidei, siis jus gentiumi ajal nõutakse neid eeldusi. Esimesel sajandil e. Kr. lex Plautia² de vi keelab vägivallega omandatud kinnisasja ususe. Rooma helleenilises õiguses kaitstakse jus commerciumita peregriinide omandit longi temporis praescriptio kaudu. Esimesed andmed selle instituudi kohta Severuse ja Caracalla reskripdis a. 199 p. Kr. Peregriinide käest, kelle valduses praedia oli kümne aastat interpraesentes ja 20 aastat inter absentes, ei saa omandit tagasi nõuda.

+ Kübler Römische Rechtsgeschichte lhk. 67

2+ See actio on suunatud ainult praedia kaitseks.

Klassikaline õigus tegelikult ei tähenda kinnis- ja vallasasjade vahet, vaid ainult preedia, fundi ja liikuvate asjade vahet. + Absoluutse monarhia ajal jaotuse res mancipi et nec mancipi tähmudes, astub selle ajaotuse asemele jaotus kinnis- ja vallasasjadeks. Keisrite ja praefectus praetoria hakatakse õiguslikult tegema vahet mobiliate ja immobiliate vahel. Sel ajastul peregriinide omandi haitseks rakendatakse longi temporis praescriptio, see instituut käis alul ainult kinnisasjade kohta. Hiljem rakendatakse ka vallasasjadele. Justinianuse ajal, kompilatorid koostades Digesta'sid kohtasid vanade klassikaliste juristide teoseid jaotust res mancipi et nec mancipitesse. Justinianus sanktsioneerib selle iganenud asjade liigituse kadumise. Traditio jääb ainsaks omandi ülekande liikiks nii kinnis- kui ka vallasasjadele. Selle akti juures tähtis ainult asja üleandmine ja hinnamaksmine või selle garanteerimine. Mis puutub usucapio instituuti, siis Justinianus sättega de usucapione transformanda ühendab usucapio ja longi temporis praescriptio instituudid. Mobiliatele rakendatakse kolme aastane usucapio, immobiliatele aga longi temporis praescriptio vastavalt kümme aastat inter praesentes ja 20 aastat inter absentes. Justinianus pannes maksma teoreetiliselt õige jaotuse kinnis- ja vallasasjadeks, ei arenanud välja traditio^ds. Viimane, rahuldades täielikult omandi ülekandevii-
sina, vallasasjadele, osutus puudulikuks omandi ülekandeks kinnis-
asjadele. Viimaste suhtes kujunes puudulikuks täielik avalikkuse
puudumine. Avalikus oli arenenud ainult Egiptuses maa kinnistusraa-
matute sisseseadmisega. Avalikkuse suhtes oli Justinianuse aegne asja-
õigus tagurlikem endisest kviriitlikust asjaõigusest. Jaotuse mo-
biliatesse ja immobiliatesse areng on hilisema aja saavutus.

+ Studi in onore di Pietro Bonfante lhk. 475

Sisukord.

1. Sissejuhatus.
2. § 1 Asjade jaotus res mancipi et nec mancipitesse, sisu ja ulatus.
3. § 2 Teooriaid jaotuse res mancipi et res nec mancipi kohta.
4. § 3 Res mancipi et nec mancipite võõrandamisvormid.
5. § 4 Res mancipite et nec mancipi jus Quiritium'is.
6. § 5 Res mancipi et nec mancipi jus gentiumis.
7. § 6 Res mancipi et nec mancipi rooma-helleenilises õiguses.
8. § 7 Jaotus res mobiles et immobiles.

Kasutatud materjal ja lühendid.

1. Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertums-wissenschaft - Pauly's Realencyclopädie.
2. Revue historique de droit français et étranger, Gand et Lille 1935 - Revue historique.
3. Zeitschrift der Savigny Stiftung, k. 12,23,30,50
4. Ihering, Entwicklungsgeschichte des römischen Rechts, Leipzig 1894 - Entwicklungsgeschichte.
5. Cug, Manuel des institutions juridiques des Romains Paris 1917 - Manuel des institutions juridiques.
6. Girard, Manuel élémentaire de droit Romain Paris 1924 - Manuel élémentaire.
7. Pokrovsky, Istorija rimskago prava Riga 1924
8. Mitteis, Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diocletianus, Leipzig 1908 - Röm. Privatrecht.
9. Kübler, Geschichte des römischen Rechts, Leipzig 1925
10. Karlowa, Römische Rechtsgeschichte.
11. Sohm, Institutiones Leipzig 1898
12. Bonfante Histoire de droit Romain, k. I - II Paris 1928
13. Jolowicz, Historical Introduction to the study of Roman law Cambridge, 1932. - Historical Introduction.
14. Studi in onore di Pietro Bonfante, II k.
15. Siniajsky, Studien zur römischen Agrar und Rechtsgeschichte, Tartu 1908

AUHINNATÖÖ

392 325

TÖ RAAMATUKOGU

1 0300 01155812 1